

**ՂԱՐԱԲԱՂՅԱՆ ՀԻՄՆԱԽՆԴՐԻ ԿԱՐԳԱՎՈՐՄԱՆ ԳՈՐԾԸՆԹԱՑԸ 2016Թ.
ՔԱՌՕՐՅԱ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՑ ՅԵՏՈՒ¹⁸**

Ուժման Կարապետյան

Բանալի բառեր՝ Ղարաբաղյան հիմնախնդիր, Հայաստան, Ադրբեջան, Արցախի Հանրապետություն, քառօրյա պատերազմ, անվտանգություն, ռազմական էսկալացիա, ԵԱՀԿ Մինսկի խումբ:

2016թ. ապրիլի սկզբին Արցախի Հանրապետության և Ադրբեջանի միջև սահմանային շփման գծի երկայնքով ռազմական գործողությունները, թերևս, իրենց ծավալներով աննախադեպ էին 1994թ. մայիսին հրադադարի մասին եռակողմ համաձայնության ստորագրումից ի վեր: Ապրիլյան քառօրյան առանձնանում էր մաս հակամարտող կողմերին տված դասերի առումով. կարծում ենք, որ բանակցող կողմերը՝ Հայաստանի Հանրապետությունն ու Ադրբեջանը, ինչպես մաս հակամարտող կողմ հանդիսացող Արցախի Հանրապետությունը, ռազմական այս էսկալացիայից հետո հնարավորություն ունեցան ինչպես վերաբժենվորելու իրենց հնարավորությունները, այնպես էլ՝ հստակ գնահատելու սեփական ներուժը և տեսնել այն բացերը, որոնք ունեն ռազմա-պաշտպանական համակարգում: Մյուս կողմից էլ, այն վեր հանեց հակամարտության կարգավորման շուրջ ադրբեջանական տակտիկայի որոշ երանգներ, որը, կարծես, պետք է որ լրացուցիչ սթափեցնող ազդակ լինի հայկական կողմի համար պաշտպանունակության բարձրացման ուղղությամբ հետագա գործընթացում ավելի հետևողական լինելու և հակառակորդի սպառնալիքներին ավելի ռեալ գնահատական տալու տեսանկյունից:

Սույն հոդվածով նպատակ ունենք ներկայացնելու Ղարաբաղյան հիմնախնդրի կարգավորման գործընթացում տեղ գտած փոփոխությունները 2016թ. ապրիլյան ռազմական գործողություններից հետո ինչպես բանակցային գործընթացում, այնպես էլ՝ կողմերի տակտիկական գործողություններում: Որպեսզի առավել հստակ պատկերացում կազմենք հիմնախնդրի զարգացման մեթոդային փուլի մասին, նախ և առաջ անհրաժեշտ է վեր հանել այն պատճառները, որոնք բերեցին ռազմական էսկալացիայի կամ մեծ հավանականությամբ կարող էին նպաստել դրան:

Նախ և առաջ, անհրաժեշտ է նշել, որ վերջին տաս տարիների ընթացքում Ադրբեջանը, հենվելով էներգոդաշնակության վրա, բազմապատկում է ռազմական ուղղությամբ ծախսվող գումարի չափը, որն ուղղվում է ինչպես ռազմարդյունաբերության զարգացմանը, այնպես էլ բանակի տեխնիկական միջոցների բարելավմանն ու նոր սպառազինությունների ձեռքբերմանը: Թերևս, այս գործընթացը որոշ չափով թուլացավ համաշխարհային տնտեսական ճգնաժամի հետևանքով և Ադրբեջանում հասունացած տնտեսական ճգնաժամի պայմաններում^[1]: Մյուս կողմից էլ, պաշտոնական Բաքուն պետական քարոզչամեքենայում և Ղարաբաղյան հիմնահարցի վերաբերյալ հռետորաբանությունում ուժեղացրել է սպառնալիքների և ռազմական ծանապարհով խնդիրները լուծելու մասով շեշտադրումները: Սակայն կարծում ենք, որ առնվազն պաշտոնական երևանի ու Ստեփանակերտի համար սա չպետք է անակնկալ լինի, քանի որ նման մասշտաբի սպառազինություններ ձեռք բերող պետությունը մի օր կիրառելու է դրանք:

Մեր կարծիքով, 2016թ. ռազմական էսկալացիայի պատճառները բավականին խորքային են ու բազմաբովանդակ: Դրանք կարելի է բաժանել տնտեսական և քաղաքական մասերի: 2014-2015 թվականների ընթացքում ադրբեջանական ազգային արժույ-

¹⁸ Հոդվածն ընդունվել է 30.01.2018:

Հոդվածը տպագրության է երաշխավորել պ.գ.թ., դոցենտ Վ.Պետրոսյանը:

թը մանաթը, մեծ չափով ինֆլացիայի ենթարկվեց, իսկ 2015թ. տարեվերջին այն անկման ևս մեկ հզոր փուլ գրանցեց. ստացվեց այնպես, որ Ադրբեջանի ազգային արժույթ ավելի քան 40 տոկոսով կորցրեց իր գինը դոլարի համեմատությամբ վերջին երկու տարիների կտրվածքով: Սա չէր կարող չազդել երկրի տնտեսության վրա, որը մեծ վնասներ կրեց և հայտնվեց բավականին ծանր խնդիրների ճիրանում[2]: Այս ամենին գումարվեցին նաև երկրում տիրող էթնո-սոցիալական բնույթի խնդիրները, որոնք լրացուցիչ զլխացավանք էին ստեղծում Ալիևների վարչակարգի համար: Այսպիսով, կարելի է փաստել, որ 2015թ. վերջի դրությամբ Ադրբեջանը ընկղմված էր բավականին խորը սոցիալ-տնտեսական ճգնաժամի մեջ, որը կարող էր պայթյունավտանգ լինել իշխող վարչակարգի համար և բերել անկանխատեսելի հետևանքների: Այս պարագայում վերջիններս փորձելու էին գործի դնել արդեն իսկ փորձված և անդամաճան գործիքներից մեկը՝ ընդհանուր թշնամու գաղափարի թարմացումը ադրբեջանական հասարակության մեջ և վերջիններիս ուշադրությունն այս ուղղությամբ շեղելու քաղաքականությունը:

Արդեն իսկ նշեցինք, որ տարիներ շարունակ պաշտոնական Բաքուն խոսում էր հայկական կողմի նկատմամբ ունեցած հսկայական ռազմական առավելության մասին, որն արտահայտվում է ինչպես սպառազինություններում, այնպես էլ բանակի թվակազմին ու մարտունակությանը: Սրան գումարվում է նաև ադրբեջանական հանրությանը տարիներ շարունակ հրամցվող այն թեզը, թե Չայաստանը դա պատմական Ադրբեջանն է, հայերը ագրեսոր են ու նվաճել են պատմական ադրբեջանական տարածքները՝ մի քանի անգամ ցեղասպանության ենթարկելով ադրբեջանցիներին: Այս պայմաններում շարքային ադրբեջանցու մոտ մեկ հարց է ծագում. իսկ ինչու՞ մենք չենք վերականգնում պատմական արդարությունը, եթե ունենք այդքան մեծ ռազմավարական առավելություն հակառակորդի նկատմամբ: Թերևս, այս հարցին Իլհամ Ալիևի պատասխանը ուշանում էր: Վերջին տարիներին Ադրբեջանի նախագահը Ղարաբաղյան հիմնահարցում իր որդեգրած տակտիկային տալիս էր հետևյալ սցենարային տրամաբանությունը. ինչու՞ նախահարձակ լինել, երբ Ադրբեջանը օրեցօր զարգանում, հզորանում է, բնակչության թվաքանակը աճում է, իսկ Չայաստանում հակառակ գործընթացն է տեղի ունենում, ինչու՞ չտապել, եթե կարելի է մի-փոքր էլ համբերել և առավել հեշտությամբ ազատագրել ադրբեջանական տարածքները: Սակայն Ալիևի այս բանաձևը երկար չաշխատեց, և 2015-ի ընթացքում պարզ դարձավ, որ ադրբեջանական հասարակությունը ցանկանում է խոսքից գործի անցնելու մարտավարություն ղեկավարության կողմից: Արդյո՞ք 2016թ. ապրիլը հասարակության պահանջը բավարարելու և նախկինում կատարած ռազմական ծախսերն արդարացնելու միտում ուներ, դժվար է ասել, սակայն մեկ բան պարզ է. 2016թ. ապրիլին Իլհամ Ալիևը թուլացրեց իշխանությունների նկատմամբ դժգոհությունների ալիքը և ժամանակավորապես հետաձգեց իշխանության փոփոխության համար պայքարի գործընթացը:

Այստեղ պակաս կարևոր չէ նաև ռազմական բալանսավորման հարցի քննարկումը: Արդեն իսկ վերը նշված սոցիալ-տնտեսական խնդիրների պատճառով Ադրբեջանը վերջին երկու-երեք տարիներին ստիպված էր պակասեցնելու ռազմական բյուջեն: Փոխարենը, Չայաստանի Հանրապետությունը 2015թ. վարկային պայմանագիր էր կնքել Ռուսաստանի հետ, որը պետք է ուղղվեր վերջինիցս զենքի բավականին մեծ խմբաքանակի ձեռքբերմանը: Չենքի մատակարարումը Չայաստանին պետք է մեծ մասով իրականացվեր 2016թ. ընթացքում: Արդյո՞ք ադրբեջանական կողմը հաշվարկել էր, որ պահը լավագույնն էր հայկական կողմի նկատմամբ ունեցած ռազմական առավելության առումով, սակայն կասկածից վեր է, որ այդ երկու գործոնները կարող էին ազդեցություն ունենալ ռազմական գործողություններ սանձազերծելու վերաբերյալ Ալիևի կայացրած որոշման վրա: Այս մասին է վկայում նաև այն, որ Ադրբեջանը բոլոր միջոցներով ճնշումներ էր գործադրում պաշտոնական Թբիլիսիի վրա, որպեսզի Ռուսաստանից Չայաստան գեներալ մատակարարումները չկատարվեն նրա տարածքով, կամ դրանք արվեն մեծ դժվարություններով:

Եվ, վերջապես, չմոռանանք արտաքին քաղաքական գործոնների մասին: 2015թ. նոյեմբերին Թուրքիայի զինված ուժերի կողմից ռուսական ռազմական ինքնաթիռի խոցումից և ռուս-թուրքական հարաբերությունների սրացումից հետո լուրջ տեղաշարժեր գրանցվեցին տարածաշրջանում: Ավելի մեծացավ այն պնդումը, որն առաջացել էր սիրիական հարցում տարածաշրջանի երկու ուժային կենտրոնների միջև: Թեպետ դժվար է պնդել այս երկու իրողությունների միջև ուղղակի կապի մասին, սակայն բացառված չէ նաև, որ Թուրքիային այդ ժամանակ ձեռնադրել էր տարածաշրջանում նոր թեժ կետի ավելացումը, ինչը որոշակիորեն կշեղեց Ռուսաստանի ուշադրությունը մերձավորարևելյան խնդիրներից, իսկ դա կարելի էր ամել իր ամենասերտ դաշնակից և եղբայրակից Ադրբեջանի ձեռքբերով:

Վերոշարադրյալ բոլոր գործոններին, անշուշտ, գումարվում և փոխլրացնում է մեկ կարևոր հանգամանք ևս. 1994թ. հրադադարի ռեժիմի հաստատումից հետո Ադրբեջանը հնարավորություն էր ստացել, օգտվելով ներքին և արտաքին նպաստավոր հանգամանքներից, ստատուս քվոյի փոփոխություն կատարել: Ադրբեջանական կողմը հարձակումը մեկնարկել է Արցախի Հանրապետության հետ սահմանային շփման գծի ամբողջ երկայնքով, սակայն առավել ինտենսիվ ռազմական գործողությունները ծավալվում էին հյուսիս-արևելյան և հարավ-արևելյան ուղղություններով: Երկու ուղղություններով էլ հայկական կողմը տարածքային որոշակի կորուստներ ունեցավ: Թեպետ պաշտոնական Երևանը հետագայում այդ կորուստները գնահատեց ոչ ռազմավարական, բայց պետք չէ մոռանալ, որ ամեն դեպքում Արցախի Հանրապետությունը տարածքներ կորցրեց: Մենք առավելապես կարևորում ենք խնդրի բարոյա-հոգեբանական կողմը. 1994 թվականից ի վեր եղավ ստատուս-քվոյի փոփոխություն ի դեմս Ադրբեջանի կողմից տարածքային նվաճման որքան էլ որ թանկ լինեց Ադրբեջանի համար դրա դիմաց վճարված գինը: Ադրբեջանում պետական քարոզչությունը սկսեց ակտիվորեն աշխատել հասարակության մեջ պարտվածի հոգեբանության սինդրոմը կոտրելու ուղղությամբ, անմախաղեպ էր նաև հասարակության համախմբվածության մակարդակը երկրում: Այսպիսով, տարիներ շարունակ ինտենսիվորեն վերագինված և հսկայական քանակությամբ ռազմական տեխնիկա կուտակած Ադրբեջանի կողմից Արցախի և Ադրբեջանի շփման գծում լայնամասշտաբ ռազմական գործողությունների սանձազերծումը կարելի է սպասված համարել, քանի որ բանակցություններում առաջընթացի բացակայության պայմաններում ռազմական ճանապարհը Ադրբեջանի համար մնում է ստատուս քվոյի փոփոխության միակ տարբերակը:

Վերոշարադրյալ փաստարկները, հնարավոր է, այն տրամաբանական մոտեցումներն են, որոնք կարող էին հանգեցնել 2016թ. գարնանը ռազմական գործողությունների սանձազերծման Ադրբեջանի կողմից: Սակայն պետք չէ մոռանալ, որ Ադրբեջանի ղեկավարությունը հաճախ աչքի է ընկնում կատարած անպատասխանատու քայլերով և արկածախնդրությամբ, ուստի դժվար է ասել, թե ինչ էր մտածում Ադրբեջանի ռազմաքաղաքական ղեկավարությունը Արցախի Հանրապետության հետ սահմանային շփման գծի երկայնքով ռազմական գործողությունների սկսման պահին:

2016թ. ապրիլի 1-ի լույս 2-ի գիշերը Ադրբեջանը նախահարձակ ռազմական գործողություններ սկսեց արցախա-ադրբեջանական հակամարտ գործերի սահման գծի ողջ երկայնքով: Վերջինս գործի դրեց իր զինապահոցում եղած զրեթե ողջ զինատեսակները: Լայնորեն կիրառվեցին խրաչելական արտադրության հարվածային ամօղաչու թռչող սարքեր: Վերջինիս կիրառումը նորություն էր և անակնկալի բերեց հայկական կողմին, քանի որ հայկական զինապահոցում չկային դրանց դեմ արդյունավետ պայքարելու զինատեսակներ: Ասկայն, մյուս կողմից էլ, հարց է ծագում, թե ինչու՞ հայկական կողմը պատշաճ պատրաստված չէր այս կողմից, եթե վերջին տարիներին Ադրբեջանը միլիարդների հասնող ամօղաչուներ էր գնել, և այդ ինֆորմացիան հասանելի էր հայկական կողմի համար[3]:

Մյուս կողմից էլ, ապրիլյան քառօրյան սառը ցնցուղ էր մեզ համար: Հայկական կողմին հաջողվեց կասեցնել հակառակորդի անակնկալ հարձակումը, ավելին վերան-

վաճվեցին մի քանի դիրքեր, որոնք հակառակորդը գրավել էր գրոհի առաջին օրը: Սակայն պետք է ընդունել, որ մինչ ռազմական գործողությունները հայկական հանրությունը գերիշխող էր այն տեսակետը, թե աղբյուրները չեն կարողանում կռվել և պատերազմի դեպքում մենք կհասնենք մինչև Բաքու: Կարծում ենք, որ ժամանակակից տեխնիկական հնարավորությունների, ինչպես նաև կռվող ուժի այլընտրանքային հնարավորությունների բազմազանության պայմաններում հայկական կողմը կարիք ունի փոքր-ինչ վերագնահատելու հակառակորդի հնարավորություններն ու դասեր քաղել եղած փորձից:

Հակամարտության կարգավորման միջնորդական առաքելության պատասխանատու ԵԱՀԿ Մինսկի խմբի համանախագահները այցելեցին Երևան, Ստեփանակերտ և Բաքու: Մինչ համանախագահները փորձում էին եզրեր գտնել նախագահների միջև համդիպում կազմակերպելու և նրանց բանակցային սեղանի շուրջ նստեցնելու համար, պաշտոնական Բաքուն ՍԱԿ-ի Գլխավոր Ասամբլեայի հարթակում շրջանառության մեջ դրեց 1994թ. հրադադարի մասին համաձայնագիրն անվավեր ծանաչելու վերաբերյալ գաղափարը՝ դրանով իսկ ևս մեկ անգամ ցույց տալով Աղբյուրների ապակառուցողական դիրքորոշումը հիմնախնդիրը խաղաղ կարգավորելու բանակցային գործընթացում[4]:

Պաշտոնական Երևանն էլ սկսեց խոսել ավելի կոշտ և պահանջատերի լեզվով. ՀՀ նախագահ Սերժ Սարգսյանը առաջադրեց երեք հիմնական նախապայման, որոնց կատարման դեպքում միայն կհամաձայնեք նստել բանակցությունների սեղանի շուրջ: Դրանք էին.

- պատերազմ չվերսկսելու երաշխիքներ,
- շփման գոտում հրադադարի կատարման մեխանիզմների ստեղծում, այդ թվում միջադեպերի հետաքննության մեխանիզմների ներդրում,
- Աղբյուրների որպես ապրիլյան ռազմական էսկալացիայի համար ագրեսորի ճանաչում[5]:

Սայիսի 16-ին Վիեննայում Մինսկի խմբի համանախագահող երկրների արտգործնախարարների նախաձեռնությամբ կայացավ Սարգսյան-Ալիևի հանդիպումը, որից առաջ կողմերը նախնական համաձայնություն էին ձեռք բերել Սերժ Սարգսյանի առաջադրած առաջին երկու սկզբունքների շուրջ: Իսկ Վիեննայում պայմանավորվածություն ձեռք բերվեց միայն սահմանային միջադեպերի հետաքննության և մոնիտորինգի մեխանիզմների ստեղծման մասով[6]: Սակայն, որպես այդպիսիք, չդրվեցին հստակ կատարման ժամկետներ, ինչը թույլ տվեց եզրակացնելու, որ սրանց կատարման դեպքում ևս հետագայում Աղբյուրները կարող է մասնավորել:

Հաջորդ խնդիրը, Արցախի Հանրապետության բանակցությունների սեղան վերադառնալու հարցի քննարկումն էր: Վիեննայից հետո ռուսաստանցի համանախագահող Իգոր Պոպովը հայտարարեց, որ բանակցությունների ինչ-որ փուլում Լեռնային Ղարաբաղի ներկայացուցիչները պետք է վերադառնան բանակցային սեղանի շուրջ. չէ՞ որ խոսքը գնում է այն մարդկանց մասին, ովքեր ապրելու են այդ տարածքում[7]: Սակայն փաստ է, որ պաշտոնական Երևանին այդպես էլ չհաջողվեց օգտվել ստեղծված նպաստավոր իրավիճակից՝ փոխելու Լեռնային Ղարաբաղի կարգավիճակը: Դա կարող էր արվել վերջինիս բանակցային սեղանի շուրջ վերադարձնելու, կամ նրա ծանաչման միջոցով: Պաշտոնական Երևանն ապրիլ-մայիս ամիսներին ակտիվ շրջանառության մեջ էր դրել Արցախի Հանրապետության ծանաչման, ինչպես նաև վերջինիս հետ ռազմական փոխօգնության պայմանագրի ստորագրման գաղափարները[8], սակայն վերջինս չափազանց մեծ զգուշավորություն դրսևորեց այս հարցում խուսափելով նոր հնարավոր ռազմական էսկալացիայից:

Հունիսի 20-ին ՌԴ նախագահ Վլադիմիր Պուտինի միջնորդությամբ կայացավ Սարգսյան-Ալիևի հերթական հանդիպումը: Սպասելիքներն այս հանդիպումից մեծ էին, սակայն, ինչպես հետո պարզվեց, այս հանդիպումը համալրելու էր հերթական արարողակարգային հանդիպումների շարքը, քանի որ այստեղ, բացի նախկինում ձեռք բերված պայմանավորվածությունների կատարման մասին խոսելուց, ավելի առաջընթաց

չգրանցվեց[9]: Հանդիպումից անմիջապես հետո Ադրբեջանի նախագահի աշխատակազմի ղեկավարի տեղակալ Մամեդովը հայտարարեց, որ Պետերբուրգում կողմերը համաձայնության են եկել Լեռնային Ղարաբաղի շրջապատող տարածքների փոխարին վերադարձի վերաբերյալ[10]: Սա անմիջապես հերքվեց ՌԴ նախագահի պաշտոնական ներկայացուցիչ Մարիա Չախարովայի կողմից, ով խեղաթյուրված անվանեց Մամեդովի հայտարարությունը[11]: Պաշտոնական Բաքվի ապակառուցողական հերթական քայլը անմիջապես կատարեց Իլհամ Ալիևը՝ Պետերբուրգյան հանդիպումից ընդամենը 5 օր անց հայտարարելով, որ սահմանային միջադեպերը հետաքննելու մեխանիզմ ստեղծելու կարիք չկա՝ դրանով իսկ զրոյացնելով նախորդ ամիսներին ձեռք բերված բոլոր պայմանավորվածությունները:

Մյուս հիմնական հարցը կայանում է նրանում, որ այդպես էլ ո՛չ ԵԱՀԿ Մինսկի խմբի, ո՛չ անվտանգության հարցերով պատասխանատու միջազգային կառույցների կողմից պատշաճ և հասցեական գնահատականներ չտրվեցին ապրիլյան ռազմական էսկալացիայի մեղավորների մասին: Համապատասխան գնահատականների բացակայությունն ու անպատժելիության զգացումն ավելի են ազատում Ադրբեջանի ձեռքերը նոր հնարավոր ռազմական էսկալացիայի հարցում: Դրա վառ ապացույցը 2016թ. հունիսին, սեպտեմբերին և նոյեմբերին Ադրբեջանի տարածքում, ավելի կոնկրետ՝ Արցախի Հանրապետության հետ շփման գծի մոտակայքում և Նախիջևանում, Ադրբեջանի անցկացրած լայնամասշտաբ զորավարժություններն էին: Նոյեմբերին Ադրբեջանը զորավարժության հանգիստ իր ցամաքային զինուժի գրեթե բոլոր ստորաբաժանումներն ու ամբողջ զինտեխնիկան[12]:

Նախագահների միջև նոր հանդիպում նախատեսվում էր օգոստոսին Փարիզում, սակայն նախկինում ձեռք բերված համաձայնությունների Ադրբեջանի կողմից կատարման ցանկության բացակայության պայմաններում, այն չկայացավ: Փոխարենը ՌԴ նախագահը առանձին հանդիպումներ ունեցավ երկու երկրների նախագահների հետ էլ: Սեպտեմբերին ԱՄՆ պետքարտուղար Ջոն Քերրին հայտարարեց, որ Ղարաբաղյան հակամարտության կարգավորման գործում դեռ հեռանկարներ չկան, քանի որ երկու երկրների ղեկավարները պատրաստ չեն[13]: Սա առաջացրեց պաշտոնական Բաքվի հիստերիան, քանի որ առաջին հերթին վերջինիս ձեռնադրումն չէ այս հարցում ստատուս քվոյի պահպանումը:

Դեկտեմբերի 9-ին ԵԱՀԿ նախարարական զագաթաժողովի շրջանակներում Մինսկի խմբի համանախագահող երեք երկրների արտաքին գերատեսչությունների ղեկավարները Սերգեյ Լավրովը, Ջոն Քերրին և Ժան-Մարկ Էյրոն ընդունեցին համատեղ հայտարարություն[14], որով դատապարտում են ապրիլյան ռազմական գործողությունները, դրանց ընթացքում ծանր զինտեխնիկայի կիրառումը: Հայտարարությամբ կոչ էր արվում նաև հարգել մայիսի 16-ին Վիեննայում և հունիսի 20-ին Սանկտ Պետերբուրգում ձեռք բերված համաձայնությունները: Այս հայտարարությունը ևս բազմաթիվ հարցերի տեղիք է տալիս. ինչու՞ են միջնորդ կողմերը մշտապես խուսափում հասցեական մեղադրանքներ հնչեցնելուց, արդյո՞ք կոնկրետ մեղադրանքները և իրավիճակը սրող կողմի նկատմամբ վերահսկողության մեխանիզմների սահմանումը չի կանխի հակամարտությունում նոր ծայրընկերները:

Հիմնախնդրի կարգավորման ուղղությամբ բանակցային գործընթացում առաջընթացին խոչընդոտող մյուս կարևոր գործոտն այն է, որ ադրբեջանական կողմը մշտապես խուսափում է նախկինում ձեռք բերած պայմանավորվածությունները կատարելուց կամ ընդհանրապես հերքում դրանց գոյությունը: 2017թ. նոյեմբերի 20-21 աշխատանքային այցով Հայաստան ժամանած Ռուսաստանի Դաշնության արտաքին գործերի նախարար Ս. Լավրովի հետ համատեղ մամուլի ասուլիսի ժամանակ ՀՀ արտգործնախարար Է. Նալբանդյանը, մանրամասն ներկայացնելով վերջին մի քանի տարիների բանակցային գործընթացի առանձնահատկությունները, նշեց, որ Ադրբեջանը մշտապես հետ է կանգնում նախկինում ձեռք բերված պայմանավորվածություններից[15]: Հետաքրքիր է, որ դա որևէ

կերպ առարկում չգտավ բանակցային հիմնական միջնորդներից մեկի՝ ՌԴ արտաքին գործերի նախարարի կողմից:

Հակամարտության կարգավորման շուրջ 2017թ. բանակցային գործընթացը, կարող ենք փաստել, հենված էր այն նոր իրողությունների վրա, որոնք առաջ էին եկել ապրիլյան ռազմական գործողություններից հետո, ինչպես նաև այն հիմնական թեզիսների վրա, որոնք առաջադրվել էին Վիեննայի և Սանկտ Պետերբուրգի նախագահական հանդիպումների ժամանակ: Տարվա ընթացքում նախարարական մակարդակով և ԵԱՀԿ Մինսկի խմբի համամախազահների հետ հանդիպումները բազմաթիվ էին, սակայն կարծում ենք, որ դրանք բոլորն էին համալրում են հերթական արարողակարգային հանդիպումների շարքը[16]: Թերևս, մեկ պարզ պատճառով արարողակարգային կարելի է բնութագրել նաև երկու երկրների նախագահների միջև կայացած հանդիպումը. կարճատև դադարից հետո Ադրբեյջանը կրկին վերադառնում է դիվերսիոն գործողությունների և դիպլոմատիայի գործադրման տակտիկային: Բանակցող երկրների ղեկավարների միակ հանդիպումը կայացել է հոկտեմբերի 16-ին Ժնևում: Կայացած առանձնագրույցից հետո նախագահները հանդես են եկել համատեղ հայտարարությամբ: Դրանում նշվում է, որ կողմերը պայմանավորվել են ակտիվացնել բանակցային գործընթացը և լրացուցիչ քայլեր ձեռնարկել սամանային շփման գծում լարվածությունը թուլացնելու ուղղությամբ[17]: Այնուհետև, հանդիպելով Շվեյցարիայի հայ համայնքի ներկայացուցիչների հետ, ՀՀ նախագահը, խոսելով ադրբեյջանցի գործընկերոջ հետ կայացած հանդիպման արդյունքների մասին, ասել է, որ կողմերը կանգ չեն առել հակամարտության կարգավորման կոնկրետ տարրերակի շուրջ: Նախագահը շեշտել է նաև, որ հիմնախնդրում մեզ համար միակ լուծումն այն է, որ Ղարաբաղը լինի Ադրբեյջանից դուրս[18]:

2017թ. ընթացքում ՀՀ նախագահը մեկ անգամ չէ, որ խոսել է Արցախի ժողովրդի ինքնորոշման իրավունքի ճանաչման և Արցախի Հանրապետության անկախ գոյության ճանաչման որպես հիմնախնդրի կարգավորման միակ տարրերակի մասին: 2017թ. փետրվարին Կարնեգի հիմնադրամի Բոյոսելի գրասենյակում ունեցած ելույթում, անդրադառնալով Ղարաբաղյան հիմնախնդրին և Ղարաբաղյան հարցում ստատուս քվոյի փոփոխության մասին ադրբեյջանական մոտեցումներին, նախագահ Սարգսյանը ասել է, որ կա ստատուս քվոյի փոփոխության մեկ ձև՝ Արցախի Հանրապետության ժողովրդի ինքնորոշման իրավունքի ճանաչումը Ադրբեյջանի կողմից[19]: Նշենք, որ վերջին տարիներին պաշտոնական Բաքվի Ղարաբաղի կարգավիճակի մասով ստատուս քվոյի փոփոխության անհրաժեշտության վերաբերյալ հայտարարություններն ավելի ու ավելի հիստերիկ և սուր բնույթ են կրում:

Ավելի ուշ՝ 2017թ. աշմանը, ՄԱԿ-ի 72-րդ նստաշրջանում Գլխավոր Ասամբլեայի հարթակից ելույթի ընթացքում, անդրադառնալով Ղարաբաղյան հիմնախնդրին, ՀՀ նախագահը նշել է, որ հակամարտության կարգավորման ցանկացած ելքի դեպքում Լեռնային Ղարաբաղը չի կարող ավելի ցածր կարգավիճակ և ազատություն ունենալ, քան ունի այսօր, իսկ Արցախի ինքնորոշումը և անկախությունն արդեն իսկ կայացած փաստ է, և դրանից նահանջել չի լինի[20]: Ընթացիկ տարվա հունվարի 30-ին էլ, հանդիպելով ՀՀ ԱԳՆ ղեկավար կազմի հետ, նախագահ Սարգսյանը գնահատել է Ղարաբաղյան հիմնախնդրի կարգավորման ուղղությամբ վերջին տաս տարիներին գործադրած ջանքերն ու արդյունքները: Վերջինս կարծիք է հայտնել, որ այստեղ Հայաստանի դիրքերը շեշտակիորեն ամրապնդվել են: Նախագահը նաև ավելացրել է, որ հայկական կողմը կարողացել է ամրապնդել ինքնորոշման իրավունքը որպես հակամարտության կարգավորման հիմնարար սկզբունք[21]:

Արդյո՞ք այս ամենը խոսում է նրա մասին, որ հայկական կողմը հստակեցնում է, ավելի կոնկրետ՝ կոշտացնում է իր դիրքորոշումը Ղարաբաղյան հիմնախնդրում: Կարծում ենք, որ ապրիլյան քառօրյակից հետո ՀՀ նախագահի և արտաքին քաղաքական գերատեսչության ղեկավարների հայտարարությունները վկայում են միայն դրա մասին: Սակայն, մյուս կողմից էլ տեսնում ենք, որ հակառակ գործընթացն է ընթանում հարևան Ադրբեյջանում: Վերջինիս ղեկավարության հռետորաբանությունում ավելանում են պատերազմի

մասին սպառնալիքները: Այսպիսով, կարող ենք փաստել, որ 2016թ. ապրիլյան ռազմական գործողություններից հետո ծավալված բանակցային գործընթացը էական պտուղներ չի տվել, ավելին կողմերի դիրքորոշումները ավելի ու ավելի են հեռանում միմյանցից չբացառելով ցանկացած սցենարի զարգացում Ղարաբաղյան հիմնահարցում:

ԾԱՆՈԹԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

1. Ադրբեջանի ռազմական բյուջեն կարող է շուրջ 27 տոկոսով նվազել,- <https://razm.info/89212>
2. Ադրբեջանում տնտեսական ճգնաժամը գնալով խորանում է,- <http://armedia.am/arm/news/28018/adrbejanum-tntesakan-tchgnazhamy-gnalov-khoranum-e.html>
3. Իսրայելական Օրբիտեր անօդաչու թռչող սարքը՝ ադրբեջանական քարոզչության միջոց,- <https://razm.info/27419>
4. ՀՀ ԱԳՆ. ապրիլի 5-ի պայմանավորվածությունը չի կարող փոխարինել զինադադարի համաձայնագրին,- <http://mamul.am/am/video/26598528/>
5. Նախագահ Սերժ Սարգսյանի հարցազրույցը ինքնաթիռում,- <https://www.youtube.com/watch?v=WcyRRYSJSw8>
6. Մինսկի խմբի համանախագահող երկրները Վիեննայի հանդիպման արդյունքներով հայտարարություն են տարածել,- <https://armenpress.am/arm/news/847444/minski-khmbi-hamanakhagahox-erknery-viennayi-handipman.html>
7. «Որոշակի փուլում Ղարաբաղը պետք է վերադառնա գործընթաց». Իգոր Պոպով,- <http://www.1in.am/238655.html>
8. Սերժ Սարգսյան. անհրաժեշտ է աշխատել ԼՂՀ-ի հետ ռազմական փոխօգնության պայմանագիր կնքելու ուղղությամբ,- <https://news.am/arm/news/320230.html>
9. Սանկտ Պետերբուրգում կայացել է եռակողմ հանդիպում Հայաստանի, Ռուսաստանի եւ Ադրբեջանի նախագահների միջեւ,- <http://www.president.am/hy/press-release/item/2010/06/17/news-1059/>
10. Մոսկվան, Երևանն ու Բաքուն պայմանավորվել են կարգավորման փուլային տարբերակի շուրջ. Մամեդով,- <https://www.civilnet.am/news/2016/06/22/peterburg-meeting-details-mammadov-ans/295478>
11. ՌԴ ԱԳՆ. Մամեդովի հայտարարությունը «անբարեխիղճ է եւ խեղաթյուրված», - <http://www.aravot.am/2016/06/23/707371/>
12. Ադրբեջանում մեկնարկել է խոշորամասշտաբ զորավարություն,- <https://razm.info/91458>
13. Քերրի. «ԼՂ հակամարտության հաղթահարման պայմաններ դեռ չեն ստեղծվել», - <http://www.7or.am/am/news/view/114627/>
14. Joint Statement by the Heads of Delegation of the OSCE Minsk Group Co-Chair Countries «- <http://www.osce.org/mg/287531>
15. Հայաստանի արտաքին գործերի նախարարի ելույթը և պատասխանները լրագրողների հարցերին Ռուսաստանի արտաքին գործերի նախարարի հետ մամուլի ասուլիսի ընթացքում,- http://www.mfa.am/hy/press-conference/item/2017/11/21/fm_lavrov_asulis/
16. Նախագահը ընդունել է ԵԱՀԿ Մինսկի խմբի համանախագահներին,- <http://www.president.am/hy/press-release/item/2017/06/10/President-Serzh-Sargsyan-met-with-the-delegation-of-the-OSCE-Minsk-Group/>

17. Joint Statement by the Foreign Ministers of Armenia and Azerbaijan and the Co-Chairs of the OSCE Minsk Group «- <http://www.osce.org/minsk-group/350091>
18. Շվեյցարահայ համայնքի հետ հանդիպմանը Նախագահը ներկայացրել է ժնկյան բանակցությունների արդյունքները,- <http://www.president.am/hy/press-release/item/2017/10/16/President-presented-the-results-of-negotiations-in-Geneva/>
19. Արցախի ինքնորոշման իրավունքի ճանաչման դեպքում է հնարավոր ստատուս քվոյի փոփոխություն,- <http://www.aniarc.am/2017/02/28/serzh-sargsyan-nk-brussels-status-quo/>
20. Նախագահ Սերժ Սարգսյանի ելույթը ՄԱԿ-ի Գլխավոր ասամբլեայի 72-րդ նստաշրջանում,- <http://m.president.am/hy/statements-and-messages/item/2017/09/20/President-Serzh-Sargsyan-speech-UN-General-Assembly/>
21. Նախագահը հանդիպում է ունեցել ԱԳՆ ղեկավար կազմի հետ,- <http://www.president.am/hy/press-release/item/2018/01/30/President-held-a-meeting-in-the-foreign-ministry/>

ԱՄՓՈՓԱԳԻՐ

**Ղարաբաղյան հիմնախնդրի կարգավորման գործընթացը 2016թ. քառօրյա պատերազմից հետո
Ռոման Կարապետյան**

Հոդվածում ներկայացվում է Ղարաբաղյան հիմնախնդրի կարգավորման գործընթացը 2016-2018 թվականներին: Նախ և առաջ, փորձ է կատարվել մեկնաբանել և վեր հանել այն պատճառները, որոնք կարող էին հանգեցնել 2016թ. ապրիլին Ադրբեյջանի կողմից ռազմական գործողությունների սանձազերծմանը: Այնուհետև ներկայացվել են այն նոր իրողությունները, որոնք տեղ են գտել բանակցային գործընթացում: Մասնավորապես՝ ներկայացվել են բանակցող կողմերի դիրքորոշումներում տեղ գտած որոշակի փոփոխությունները, դրանց առանձնահատկությունները: Ելնելով առկա փաստերից և հակամարտության զարգացման դինամիկայից, փորձ է արվել մաս հետագա զարգացումների վերաբերյալ որոշակի վերլուծական-կանխատեսական մոտեցումներ կիրառել:

РЕЗЮМЕ

**Процесс урегулирования Нагорно-Карабахского конфликта после четырехдневной войны 2016г.
Роман Карапетян**

Ключевые слова: Карабахский конфликт, Армения, Азербайджан, Республика Арцах, четырехдневная война, безопасность, военная эскалация, Минская Группа ОБСЕ.

В статье представлен процесс урегулирования Карабахского конфликта в 2016-2018 годах. Прежде всего, была сделана попытка прокомментировать и объяснить причины, которые могли привести к военной операции со стороны Азербайджана в апреле 2016 года. Затем были представлены новые реалии в переговорном процессе. В частности, были представлены некоторые изменения в позициях сторон переговоров и их спецификация. Основываясь на существующих фактах и динамике развития конфликтов, была сделана попытка применить некоторые аналитические и прогностические подходы к дальнейшим развитиям.

SUMMARY

The process of settlement of the Nagorno-Karabakh conflict after a four-day war in 2016
Roman Karapetyan

Keywords: *Nagorno-Karabakh conflict, Armenia, Azerbaijan, Republic of Artsakh, four-day war, security, military escalation, OSCE Minsk Group.*

The article presents the process of the settlement of the Karabakh conflict in 2016-2018. First of all, an attempt was made to comment and explain the reasons that could lead to the invasion of military operations by Azerbaijan in April 2016. Then, new realities in the negotiation process were presented. In particular, some changes in the positions of the negotiating parties and their specification were presented. Based on existing facts and the dynamics of the development of conflicts, an attempt was made to apply some analytical and prognostic approaches to further developments.